

Arkeologisk förundersökning vid Annebergs glasbruk

RAÄ 38, Botilsäters socken, Säffle Kommun,
Värmlands län
2009:55

VÄRMLANDS MUSEUM
Enheten för kulturmiljö

Box 335
651 08 Karlstad
Tel: 054 - 701 19 00 Fax: 054 - 701 19 98
E-post: museet@varmlandsmuseum.se www.varmlandsmuseum.se

© 2009 Värmlands Museum

Arkeologisk förundersökning vid Annebergs glasbruk

-RAÄ 38, Botilsäters socken, Säffle kommun,
Värmlands län

Dnr 09-270-450

Värmlands Museum

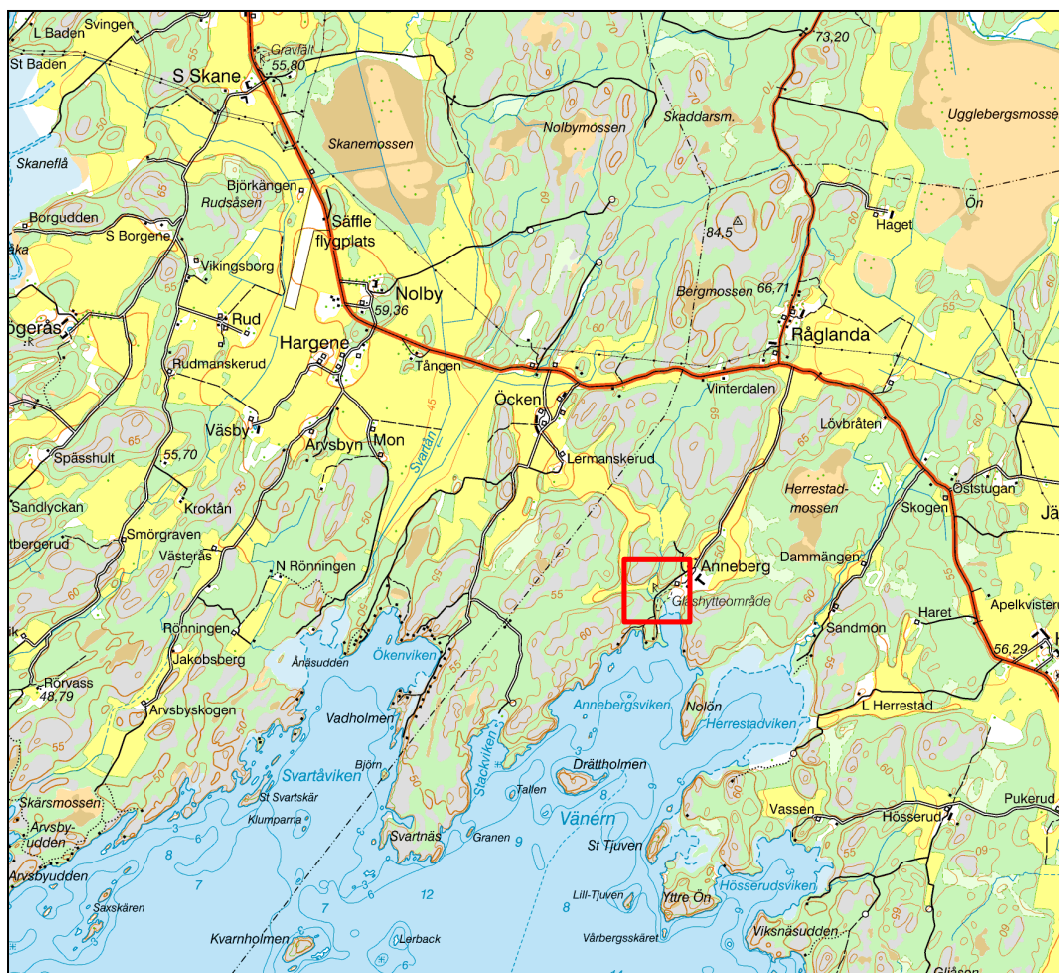
Hans Olsson
Enheten för kulturmiljö
Värmlands Museum

Innehållsförteckning

Inledning	5
Områdesbeskrivning och historik	5
Syfte och ambitionsnivå	6
Metod och resultat	7
Sammanfattning.....	9
Referenser	10
Tekniska och administrativa uppgifter	10

Inledning

I december 2009 utförde personal från Värmlands Museum en mindre förundersökning inom fornlämning 38 i Botilsätters socken på Värmlandsnäs. Fornlämningen utgörs av Annebergs glashytta, en hytta som var i bruk under en kort tidsperiod kring mitten av 1700-talet. Arbetet föranleddes av att Vattenfall Eldistribution AB skulle gräva ner markkabel genom området.

Figur 1. Topografiska kartan. Förundersökningen utfördes inom det rödmarkerade området. ©Lantmäteriet. Ärende nr MS2005/01156.

Områdesbeskrivning och historik

Annebergs glasbruksruin ligger invid Annebergsviken som är en Vänervik i norra delen av Värmlandsnäs. Bosättningen i denna del av Värmlandsnäs kan dras tillbaks åtminstone 7000 år i tiden vilket fyndet av en så kallad Lihultyxa vittnar om. Fyndet gjordes längs vägen mellan Anneberg och Råglanda (RAÄ 103). Om bosättningar i närområdet vittnar även ett antal rösen och stensättningar från bronsåldern och äldre järnåldern om (RAÄ 33, 34, 75 och 96).

Glasbruket etablerades på gårdarna Uddstorp och Finntorps marker. Båda gårdarna har sina äldsta belägg från 1500-talet, Uddstorp från 1569 och Finntorp från 1564 (Ortnamnen i Värmlands län 1944).

1761 erhöill lagmannen och hovsekreteraren Lars Gustaf Bratt privilegium att anlägga ett glasbruk vid Anneberg i Botilsäters socken. Driften av hyttan kom igång först tre år senare, år 1764. Redan nio år senare, 1773 bestämdes att bruket skulle flytta till Mässvik i Bro socken. Flytten skedde antagligen redan året därpå. Glashyttan fick då namnet Liljedahl. Trots detta verkar det som om driften av glasbruket vid Anneberg fortsatte fram till mitten av 1780-talet (Schyman 1954, s.193ff).

Syfte och ambitionsnivå

Förundersökningen syftade till att klargöra om anläggningar och kulturlager tillhörande fast fornlämning berördes av kabelförläggningen och om sådana berördes, i första hand styra kabelförläggningen så att dessa bevarades.

Om anläggningar och kulturlager påträffades som inte kan undvikas skulle Länsstyrelsen kontaktas för beslut om särskild undersökning och borttagning. Förundersökningen skulle således visa på behovet av särskild undersökning och utgöra underlag för Länsstyrelsens tillståndsprövning.

Påträffade anläggningar och kulturlager skulle beskrivas översiktligt avseende:

- Omfattning och sammansättning av fynd, avseende karaktär, mängd, komplexitet och bevarandegrad.

Om analyser skulle behövas skulle lokaliseringen av provplatser att göras i dialog med Länsstyrelsen.

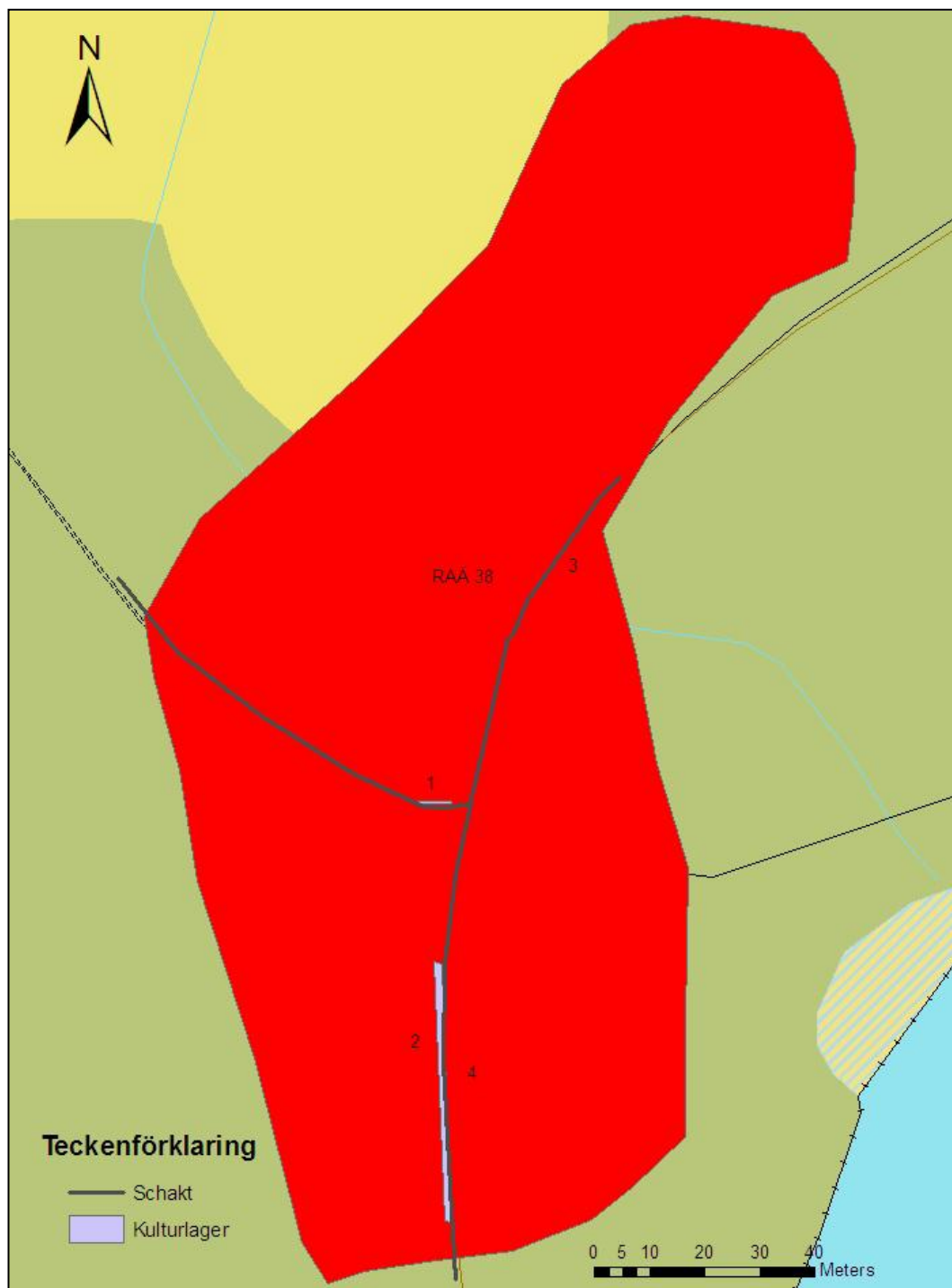
Resultatet av förundersökningen skall ligga till grund dels för Länsstyrelsens kommande beslut, dels för företagarens vidare planering. Då förundersökningen är begränsad till kabelschaktet kommer den att utföras med en låg ambitionsnivå.

Metod och resultat

Vid kabelförläggningen inom fornlämning 38 deltog en arkeolog. Denna följde med när schakt för kabeln grävdes. Kabelschaktet grävdes med 0,5 meters skopbredd och ner till 0,6 meters djup. Jordmånen bestod till stor del av sand och grus men var lerigare vid bäcken och öster om själva glashyttan. Schakten dokumenterades med HandGPS och foto. Ett urval av påträffade fynd tillvaratogs (se nedan).

Vid **1** på kartan påträffades ett kulturlager bestående av blå glasslagg, enstaka glasbitar, kol och tegel. Delar av kulturlagret genomgrävdes för att ta reda på dess karaktär och två bitar slagg och fyra bitar glas togs tillvara som referensmaterial. Sannolikt utgör detta kulturlager utkastat material från själva bruksanläggningen. För att undvika att ytterligare skada kulturlagret grävdes schaktet söder om, ute i vägen och kulturlagret lämnades ostört.

Efter diskussion fortsatte sedan schaktningen i västra kanten av vägen. Detta på grund av den bebyggelse-lämning som ligger öster om vägen, **4**. Risken bedömdes som stor att kulturlager eller anläggningar kunde påträffas om schaktet grävdes öster om vägen. På Hembygdskartan kallas platsen vid **4** för "Bruket". Den utgörs då av ett boningshus och ett uthus kring vilket det finns mindre åkerytor. "Bruket" står inte upptaget som torp så möjligen är det byggnader som ursprungligen ingått i glasbruket. Vid **2** på kartan påträffades ett kulturlager längs en cirka 40 meter lång sträcka. Kulturlagret var inte enhetligt utan uppblandat med material från vägfyllningen och fynden låg mestadels spridda. I kulturlagret påträffades fönsterglas, buteljglas, en spik, rester efter en kakelugn, porslin och fragment av ett kritpipsskaft. En bit fönsterglas, två bitar porslin och en bit glasslagg togs tillvara. Det tillvaratagna fönsterglaset kan sannolikt dateras till 1700-talet. Den ena porslinsbiten, delar av en figurin, tillhör sannolikt en del av ett dryckeskärl. Den andra porslinsbiten är importerat kinesiskt porslin från tiden 1750-1770.

Figur 2. Ekonomiska kartan med RAÅ 38 (röd färg), schakt och fyndplatser markerade. ©Lantmäteriet. Ärende nr MS2005/01156.

Kulturlagret genomgrävdes, förutom med maskin, med hacka och skårslev. Lagret tolkades som raseringsmassor från "Bruket". Eftersom "Bruket" finns markerad på en karta från slutet av 1800-talet bedömdes dess status som fornlämning inte säkerställd. Därför bedömdes inte heller de fynd som tolkades som raseringsmassor från byggnaden som utgörande fornlämning. Dock förekom vissa föremål som har en datering till 1700-talet bland fynden.

Under dag två grävdes schaktet slutligen norrut. Till att börja med grävdes schaktet på västra sidan vägen men på grund av en vägtrumma vid bäcken kom schaktet sedan att grävas på östra sidan vägen. Vid 3 påträffades relativt stora

mängder tegel så djupt ner som 0,6 meter under nuvarande marknivå. Då schaktet innehöll mycket tegel längs mer än en 20 meter lång sträcka, gjordes tolkningen att teglet lagts där för att fylla ut marken för vägen. Just på denna plats är marken mycket vattensjuk.

Figur 3. Schakt väster om "Bruket". Till höger, utanför bild, ligger "Bruket". Fynden gjordes i den något mörkare jorden ovanför spaden på bilden. Foto av Hans Olsson.

Sammanfattning

Personal från Värmlands Museum har utfört en mindre arkeologisk förundersökning inom fornlämning 38 i Botilsäters socken på Värmlandsnäs. Förundersökningen föranleddes av att Vattenfall Eldistribution AB skulle gräva ner markkabel genom området. Fornlämning 38 utgörs av en lämning efter Annebergs glasbruk som drevs under en kort tid från 1764 och framåt. Vid förundersökningen påträffades ett kulturlager bestående av glasslagg, glas, tegel och något kol. Detta kulturlager undveks genom att kabelschaktet grävdes en liten bit söderut.

På en annan plats påträffades också ett kulturlager, dock mer uppblandat av massor från en väg. Detta kulturlager, innehållande fönsterglas, buteljglas, fragment efter kakelugn med mera, genomgrävdes och togs bort. Kulturlagret tillhör sannolikt den bebyggelse, "Bruket" som i relativt sen tid legat strax öster om lagret. "Bruket" kan ursprungligen ha utgjort en del av glasbruket. Kulturlagret tolkades som raseringsmassor från denna bebyggelse. Bland fynden finns dock enstaka fynd som kan dateras till 1700-talet.

Referenser

Hembygdkartan. 1883-95 års ekonomiska karta. Blad 216.

Ortnamnen i Värmlands län. 1944. Del XI. Näshärad. Uppsala.

Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (FMIS).

Schyman, Iwan. 1954. *Värmlandsnäs. Från forntid till nutid*. I. Södra delen. Säffle.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsen diarienummer: 431-11533-2009.

Värmlands Museums diarienummer: 09.270.450.

Beställare: Vattenfall Eldistribution AB.

Län: Värmland.

Landskap: Värmland.

Kommun: Säffle.

Socken: Botilsäter.

Ekonomiskt kartblad: 10C0h.

Undersökt yta: 115m².

Undersökningsperiod: 2009-12-07-2009-12-08.

Arkeologisk personal: Hans Olsson.

Inmätning: Handgps.

Godkänd av Länsstyrelsen: 2010-03-19.

Dokumentationsmaterial

Digitala fotografier, digitala inmätningar och schaktbeskrivningar.

